

Ezzel szemben a pesti fonódó villamosra még tavaly meghirdetett tender nyerteseként a BKK-val kötött szerződés értelmében a Főmterv Zrt. szeptember óta már dolgozik a terven. Invenciózus és a tömegközlekedők számára barátságos elképzelés körvonalazódik. A villamospálya bő két kilométerrel meghosszabbodik, így Budáról egészen a Lehel térig lehet majd átszállás nélkül utazni. Ez a koncepció feleslegessé teszi a felüljárót, amit ezért elbontanak, ugyanakkor lehetőséget ad a Nagykörút, illetve a Bajcsy-Zsilinszky utat is egykor magában foglaló Váci út ma igencsak zavaros keresztesződésének rendezésére és ott a főváros e hangsúlyos csomópontjának végre jelentőségéhez méltó kialakítására. A gyalogosok és az üzletek számára önmagában már ez a változás is kedvező perspektívával kecsegtet; nem kevésbé öröndetes, hogy a programban szerepel a fasorok rendbe tétele és védett kerékpárút mindkét irányban.

Hogy ez önmagában élhetővé teszi-e Lipót- és Terézváros határát, abban személy szerint nekem vannak kételeyeim, de nem vagyok urbanista. A terv ellenzőinek azt az érvelését sem szeretném elhallgatni, hogy az itteni torlódások esetleg majd másutt okoznak ugyanilyen galibát, mert egyelőre kevés a P+R parkoló, ugyancsak elvetélt az elővárosokat összekötő körvasút, amely tehermentesítette volna a belső kerületekbe áramlást. Az ötletgazdák velem ellentétben abban bíznak, hogy az átalakulás jelentősen csillapítja majd az autóforgalmat, mint ahogy a kétszer egy sávusra szűkített Bartók Béla úttal valóban történt. Ott ma már, mint bárki meggyőződhet róla, egymás után nyílnak a galériák és a vendéglátóhelyek, érzékelhetően kellemes légkört teremtve a sétáló-nézelődő gyalogosoknak. Remélhetőleg így lesz itt is.

A Nyugati tér jövőjéről a felüljáró elhatározott elbontása és a 49-es villamosjárat meghosszabbításának bejelentése apropóján

P. Szűcs Julianna

Írás a falon

Dániel könyvének 5,1-30 szakasza szól Belsazárról, Nabukodonozor unokájáról, akivel az alábbi bibliai történet megesett. Egy vad, kicsapongó lakomán, amelyen a jeruzsálemi templom szent edényeiből is ettek-ittak, titokzatos írás jelent meg a palota falán. Megmérettél és híjával találtattál. Röviddel ezután a médek és perzsák elfoglalták a ba-

biloni birodalmat, Belsazárt pedig megölték.

Mióta a fényképezésnek művészettörténete van, ez a művészettörténet tele van olyan képekkel, amelyeken írás szerepel. Lózungok, fejlécek, táblák, címek, félig tépelt reklámok, graffitik, árcédulák, fotóra írt üzenetek. Továbbá a Gutenberg-galaxis könyvekből kicsorduló, önálló élet-

re keltett kulturális bizonyítékai. Találtam szép tipográfiát a francia klasszikus, Eugène Atget híres kirkatfotóin, és a korán meghalt Lugosi Lugo neonokat ábrázoló remek felvételein, az amerikai Berenice Abbott tárgyilagos kompozícióin és Pécsi József artisztikus csendéletein. Alak és jel, tárgy és betű, figura és absztrakció jó páros: egymás vetélytársai. Jelenlétük nélkül a fotóművészet *művészetszerűsége* is sérülne. De ebben a könyvben és a könyv mellett egy darabig látható kiállításon, a Kieselbach Galériában nem ilyesmiről volt/van szó. Megannyi „ÍRÁS A FALON”. Nagyszerű kiállítás, nagyszerű könyv, noha sokszor esetleges, többször részrehajló és néha igazságtalan. Olyan, mint az élet. Vegyes.

A Fortepan ABC-s kiadványába 647 oldalon ugyanis olyan fényképek kerültek, amelyek tele vannak írással, pontosabban olyan „életképekkel” – spontán kompozíciókkal –, amelyek többségükben nem művészi céllal készültek, és nem a kulturális emlékezet magas polcaira pályáznak. Csoportosításuk miatt lett a vállalkozás neve ABC, mert a nyolcvan évet befogó anyag (a 20. századi Magyarországról, valamint a magyar lakta vidékekről, a késő dualizmus korától a rendszerváltásig) irdatlan mennyiségébe a szerkesztők valahogy rendet akartak vágni. Hívószavak alá csoportosították a látványt: pl. Ablak, Kapu, Üzem, Vendéglátás stb., hogy azután a kiemelt képek a hívószavakat hűvösen alfabetikus sorrendben töltsék fel. Közös bennük, hogy valamennyi felvételen – hol rejtve, hol domináns helyzetben – olyan ember alkotta kaligráfia szerepel, amely a mimetikus látvánnyal harmonikus vagy ellent-

mondásos helyzetbe kerül. Megannyi talált történelmi parabola.

A felvételeket legtöbbször ismeretlen, egyszerű sajtófotósok készítették, akiknek a kattintgatás napi robotjuk része volt. (Más kérdés, hogy akadt közöttük igazi mester is, mint például Berkó Pál, Bojár Sándor, Jávor István, Klösz György, Kotnyek Antal, Lissák Tivadar, Saly Noémi, Szalay Zoltán, Szöllösy Kálmán, Urbán Tamás, sőt még Balla Demeter és Makovecz Benjámín igazi „művészfotósok” is bekerültek a szaknévsorba.) De az anyag többsége a muzeológusok eljöveteleig hulladéknak számított. Családi gyűjteményekből, megszűnt munkahelyekről vagy egyenesen a kukákból érkezett az immár megkerülhetetlen intézménnyé izmosodó Fortepanba, ebbe a civil kezdeményezésből kinőtt közhasznú archívumba. (A *Mozgó Világ* is foglalkozott már a témával, lásd 2019/7–8. számunkat).

Kontrasztok

(V. mint Világháború) Haditemető valahol Oroszországban, pontosabban 1942-ből Jeszdocsnajában. Gyorsan ácsolt, korrekt fakeresztek, némelyik tövében fémsisak. Pedáns rend és konstruktív fegyelem jellemzi a nyírágakból szerkesztett kerítést, rajta a kettős keresztrel és a hazától több ezer kilométerre olvasható felirattal. Nagy-Magyarországért – tájékoztat a professzionális antikva betűkből álló, szépen megfestett szöveg. Eszembe jut az irredenta abszurdról szóló korabeli anekdota. Az amerikai külügyminiszter kérdi a magyar nagykövetet, midőn átadja a hadüzenetet. (Szovjet is lehetett volna, ha a támadás alkalmával lett volna egyáltalán hadüzenet.) „Van valamilyen országgal szemben területi

követelésük? Igen – szól a válasz –, Ausztriával, Csehszlovákiával, Romániával. Értem – mondja a diplomata. És azokkal szemben is hadat viselnek? Nem, ők a szövetségeseink – feleli a magyar fél.”

(I, mint Iskola) Autóbusz, tele gyerekekkel 1947-ből. Föltűnik mögötte Budapest egyik legszebb helyszíne, a Hősök tere. Illetve alig, mert a fotó elmosódott, nem csak a jármű, de a körlet is bemozdult. Az egyik ablakban a kínjukban mosolygó, mosolyukban kínlódó szorongásos gyerekarok azért élesen kivehetők. (Meg a buszt üzemelő intézmény neve, a Rákosi Mátyás Gyermekotthoné.) A gyerekek kétértelmű arckifejezésének oka nem világos. Hátulról nyomják őket a többiek, vagy félnek valami mástól? De amíg ez kiderül, biztos, ami biztos: valami május 1-jét éltető kendőfélét lengetnek. Kicsiny lelkesedéssel. Inkább úgy, mint egy fehér zászlót: ne bántsatok, megadtuk magunkat. Hol láttam hasonlót? Azt hiszem, egy deportáltakat szállító vonat peronját ábrázoló felvételen. Talán éppen e gyerekek szülei szorultak a vagonokba. Az ABC-s könyv képe mellett szöveg tudósít: végül is árvákról van szó, és valamitől, valakiktől csak árvák lettek ezek a gyerekek. Persze hogy lengetik a kapitulációs textilt, a nagy semmit.

(E, mint Erd-éj) Sivár betonhomlokzat kirakatüvege mögött sorban álló, komor arcú lakosok. Az elosztóhely előtt néhány nő, kezükben a sorban állás jutalmával, kenyérrel, krumplis zsákkal, otthonról hozott, sebtében túltömött, rosszul csomagolt élelmiszerekkel. Életkép az 1983-as Romániából, a szürkén szomorú „létezőből”. Kínvigyort akkor vált ki nézőjéből, amikor olvassa a

jelenet fölötti transzparenst: „A következő öt éves terv során érezhető haladást kell elérnünk, valóságos forradalmat, a román mezőgazdasági termelésben.” Messze még a Nicolaera és Elenára váró kivégzőosztag, de egy lépéssel és ezzel a felvétellel mintha haladtak volna kicsit előre.

Rémes idők

(Sz, mint Szálasi Ferenc) Falusi utca télen, 1944-ből. A gömbakácok már lombtalanok. Három rendes porta mutatja, hogy lakják őket. A gazdájuk függöny mögött vagy kemence mellett, esetleg dunyha alatt múlatja az időt. Hideg napokat sejtetnek az éles árnyékok. De valaki csak rámozgatta a kerek kút kávjájának egyik oldalára, hogy „Éljen Szálasi”, a másik oldalára meg az azt nyomtatékosító horogkeresztet. Sejtje a gazda: jobb bent, mint kint. „A legdrámaibbak talán a kézzel írt antiszemita szövegek, amiket valaki szabad akaratából írt – fogalmazza a könyv szerkesztője, Tamási Miklós. – Nem az állam, nem a sajtó, nem a propaganda, hanem ő személyesen.” Vajon az az „ő” az egyik lakos vagy csak egy önkéntes „testvér”? Attól szép a kép, hogy sose fogjuk megtudni a mocskos valóságot, csak a szomorú igazságot: akkor bárki lehetett. Akkor.

(V, mint Vidék) A magtár előtt nagy a sürgés 1950-ben: sovány ökrös szekerekkel hordják a gabonás zsákokat a férfiak, akik kivétel nélkül kerülnek a szemkontaktot a gép lencséjével. Féltucatnyian vannak, mélyen behúzott kalapjukban igyekvést és szopora fordulatszámot mímelek. Nyilván olvasták a fényképre montírozott felajánlást: „A termény gyors begyűjtésével és gyors beszolgáltatásával

támogatjuk a koreai nép ügyét”. És mert nyilván olvasták, nem akarják a vagyonka vesztésével járó bajt még a kuláklistára kerüléssel is megte-
tézni. Az ajtóban álló két ember per-
sze kivétel, nekik látszik az arcuk.
Ők nem félnek, és nem is kell félni-
ük. Az ő kezükben van a beszolgálta-
tás ellenőrző papírja.

(F, mint Forradalom után) Szétlőtt
pesti ház 1957-ből a Dob utca sar-
kán. Golyónyomok és sitty dagadó
vastag vakolatdarabok szegélyezik
a járdát, továbbá az üzlethelyiség
fölött egy burkát veszített H-geren-
da is emlékeztet a minapi harcokra.
Egy civil siettében is megnézegeti
a lövésnyomokat, egy katonatiszt-
féle – talán szovjet – mélyebben
vizsgálgatja a kárt, a többiek a ro-
mokra rá se hederítenek. Legtermé-
zetesebben egy mosolygó virágárus
néni viselkedik, aki egészen belak-
ta a falszakaszt, feje fölött a „Le az
uszítókkal” graffitivel. Nyilván lá-
tott ő már külön fenyegetést, de
lehet, hogy másodállásban ő doktor
Varsányiné, aki hozott szalonnával
egérirtást vállal.

Megalkuvók

(C, mint Cipő) Van ebben a kira-
katban minden, ami egy hazafias
vargát 1941 karácsonyán lázba hoz-
hatott. A győzelem jelképe, a nagy
V betű. Trikolórból formázott lánc,
amelynek szemeit tábori oklevelek
alkotják. Olasz, német, japán, ma-
gyar, azaz tengelyhatalmi zászlók
külön-külön pajzson, hogy méltón
fejezzék ki az összetartozás mági-
kus erejét. Ajándék is jár minden
egy pajzshoz. A templombelsőre
hajazó cipőbolti kompozíció közép-
ponti dekorációját négy pár klumpa
alkotja. Ilyet még a frissen hadba
lépő Amerika se látott. Nem úgy,

mint mi, akik „készek vagyunk min-
den lemondásra. Ha kell, facipőben
járunk a győzelemért!” Az ötletért
a kirakatrendező nem ment mesz-
szire, talán az előző világháborúban
„forgalmazott” papírbakancsokra
gondolt. Végtére annak is fa volt az
alapanyaga, legfeljebb nem emelték
az oltári szentség szintjére.

(F, mint Falikép) Más idők, más
enteriőrök, más dekorációk. Leg-
alábbis más az ikonográfia. Az
1951-ben készült üzemi (pártbizott-
sági? igazgatósági? szakszervezeti?)
szobának sincs kevésbé szakrális
hangulata, mint a tíz évvel koráb-
bi installációnak. Pajzsok helyett
Sztálin-repró, trikolór helyett vilá-
gító ötágú csillag, oklevelek helyett
forradalmi jeleneteket ábrázoló le-
velezőlapok. Klumpa helyett pedig a
mindent magyarázó Nagy Szentkép,
alatta felirat: „Lenin a világ dolgo-
zóinak felszabadítója!” A szakrális
félhomályban nem érdemes sem ol-
vasni, sem gyűlésezni, sem dolgozni.
Itt imádkozni illik.

(É, mint Éljen) Három jóképű fiú
és egy belevaló lány az 1971-ben ké-
szült fotó szereplői. Dekorációt ké-
szítenek: az egyik vagdos, a másik
papírból diktál, a harmadik vonal-
zót tart, a lány gondosan kifesti a
körvonalakat. Azt festi, hogy „Éljen
április 4”. Nincs ebben eddig semmi
különös. Negyedszázad óta ilyesmi
volt az ifjúsági brigádok feladata: az
alapanyagok sem változtak, a tech-
nika is ugyanolyan. Valami mégis
más, és ez a „más” ragadhatta meg
a kitűnő sajtófotós, Urbán Tamás
figyelmét. Ugyanis mind a négyen
mosolyognak, és nem akárhogyan.
Magában tartott különvélemény és
féken tartott ironia bújik meg a szá-
jak sarkában, fojtott röhögés és a

látszatengedelmesség mögött a „tudom, amit tudok” szexis pimaszsága. Mintha négy Figaro kézimunkázna, hogy az amúgy láthatatlan Almaviva grófot jól átverjék, mert az bepoloskázta a műhelyt, betiltotta a hosszú haját, és különben is bevonult Csehszlovákiába. Ez persze csupa fantázia, de benne volt már (vagy még) a levegőben valami szabadságillat. Aki annak idején látta Kovács András *Falak* című filmjét, vagy olvasta Konrád György *A látogatóját*, vagy megnézett néhány „túrt” tárlatot, az tudta, hogy a mosoly „még belefért”, az „Éljenre” borított festékért azonban bünti járt. A két előzménykorszakhoz képest azért tény, ami tény: ez idő tájt immár finomult a kín.

Az élet él és élni akar

Ellentmondások, gazemberségek, szervilizmusok. A több mint félezer fotográfiának csak az egyik felét fordítja betűnyelvre ez a mondanivaló, csak az egyik felétől forog a gyomor. A „talált történelem” másik fele poénokról, vitalitásokról, bájos gyarlóságokról és tovatűnt semmiségekről szól.

Azaz: a mi félperifériánkon is megélhető mindennapi boldogságról. Bohóckodás címszó alatt egy 1916-os szilveszteri buliról, amelyen a szabadságolt kiskatonák mintha túltennék magukat a sok boszniában elesett bajtárs elvesztésén. Egy 1931-es Corvin áruházat hirdető karácsonyi reklámról, amelyen nyoma sincs a világválságnak. *Légó* címszó

alatt egy 1944-es pincebejárat előtt álló vidám kislányról, aki nem törődik az óvóhely felé mutató brutális jellel. 1954-ből *Graffiti* címszó alatt a rohangáló gyerekekről, akik nem a falon látható MHK-propaganda miatt csámpáznak a fény felé. És arról a kirakatnézőről 1961-ből, aki a fridzsider-szocializmus egyszerű szimbólumai előtt töpreng: mit is vegyen részletre. Rádiót? Porszívót? Hajszárítót? Ha tanácsolhatnám, vegye azt a krémszín betétes Orion-televíziót (az első hazait), mert sokáig bírta. Nekünk is ilyen volt, és rengeteg örömet szerzett.

Félig lenne üres a pohár és félig tele? Ha a mérleg stimmelne is, a magyar valóságnak bocsánat ezért nem jár. Egy pohár trágyalé elrohaszt egy egész hordó bort, egy centi arzén megöli az egész testet. Belszár aranyedényes dáridója ugyanis *önmagában* és nem arányaiban érdemelte meg az ótestamentumi büntetést. Pedig lehet, hogy mint nagyapját helyettesítő régens uralkodó nem mindent csinált rosszul, és Babilonban is lehettek jó pillanatok. A Biblia erről nem ír, nekünk viszont vannak fényképeink. És lesznek 1990 utánról is.